

NYUGAT

FŐSZERKESZTŐ: IGNOTUS

SZERKESZTŐR: ADY ENDRE, FENYŐ MIHÁLY

FŐMUNKATÁRSAR:

AMBRUS ZOLTÁN, BABITS MIHÁLY, ELEK ARTÚR,
HALASZ IMRE, RAFFKA MARGIT, LACZKÓ GÉZA,
MÓRICZ ZSIGMOND, OSVÁT ERNŐ, SCHÖPFLIN ALADÁR

A KÁLVIN-TERI VIZGYÖGYINTEZET,
INHALATORIUM ÉS
NAPFÜRDŐ

A LEGMODERNEBB
VIZGYÖGYINTEZET
ÉS INHALATORIUM
MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST, IX.,
RÁDAY-UTCA 2.

BRACHFELD F.

cs. és kir. kamarai és udvari szállító.

Budapest, V., Dorottya-utca és Gizella-tér sarkán.

FEHÉRNEMŰ. ———— DIVATCIKKEK.

≡ FÉRFIRUHAZAT MÉRTÉR UTAN. ≡

Halves

cs. és kir. kamarai és udvari szállító
diabolica

Budapest, V.

Károlyi Sándor utca 2. szám

Hamvas Béla írásai a „Nyugat”-
ban

Szerkesztette: Faragó Ferenc

1932. 9-10. szám

Hamvas Béla: Norvég elbeszélések Aanrud, Bojer, Duun, Egge és Kinck novellái - Kner-kiadás

Arra, hogy kis népek nagy írói egyéniséget adtak, volt példa elég; arra, hogy nagy irodalmat, csak egy: a skandináv. A dán, svéd és norvég nép együttvéve sincs tíz millió. Nyelve nehezen hozzáférhető. Az állam nem szegény, de nem mondható nagyon gazdagnak. Mégis megteremtette azt az irodalmat, amiről mindenki azonnal felismeri, hogy: skandináv. A francia német, orosz, angol sem egységesebb, sem nem jellegzetesebb. Organikus tradíciója van. Az átlagnívó rendkívül magas. Ahhoz, hogy valaki író lehessen, a sokszerűen bonyolult követelmények egész sora kell. Minden író külön stílus ura - a sok egyéni stílus mégis harmonikusan egybehangzik. A gyökerek mélyen a nép talajában vannak. Van egység a célokban. Röviden: nemzeti irodalom.

A világirodalomnak már a múlt században színe, sőt egyik legfontosabb színe volt. A modern irodalmat pedig nem is lehet elképzelni Ibsen, Strindberg, Hamsun nélkül. Egész sereg író vonult a regényírás mesterei közé: Jacobsen, Bang, Pontoppidan, Lagerlöf, Undset. És még állandóan olvasnak Lien, Garborgon, Jensenen, Björnsonon, Geijerstamon kívül vagy két tucat olyan író, akit még sokáig fognak olvasni csaknem minden európai nyelven.

Kner kiadó most harmadik éve fordíttatja a skandináv elbeszélőket. Tavalyelőtt hat dán, tavaly hat svéd novelláskötetet adott ki. Az idén került sor a norvégekre: Singrid Undset, Hans E. Kinck, Olaf Duun, Johan Bojer, Peter Egge, Hans Aanrud elbeszéléseire. Jól a magyar közönség egyiket sem ismeri. Undset kezdő és gyenge kis regényét lefordították ugyan, de a «Kristin Lavransdatter»-t, «Olaf Audunssohn»-t, vagy a «Gymnadenia»-t és az «Égő csipkebokor»-t még nem. Kinck egy regénye («A pap») nálunk is kedvező fogadtatásra talált, úgyszintén Bojer «Nagy éhség»-e. Az idősebb nemzedék stílusára jellemző Egge és Aanrud, a fiatalabbéra Duun kötete. Nálunk mind a három ismeretlen. Igaz, a norvég és a magyar irodalom nagyon távoli rokonok. A mi, egy kicsit mindig politikus és romantizáló elbeszélésünk lényegében különbözik a természetrajongó és par excellence pszichológus norvég ízléstől. Az északgermán művészetben az ember erősebben áll a környezet befolyása alatt, jobban függ a földrajzi és éghajlati körülményektől. Nálunk, ha Hamsun vagy Haukland vonzott, nem hasonlóságával, hanem idegenszerűségével vonzott. És az északi tónus csak a legkritikább esetben termékenyítette meg a magyart.

Ennek ellenére a hat kötet irodalmunknak határozott nyeresége. Az írók szerepeltetése, magától értetődik, nem teljes. Hiszen legalább tíz, tizenöt olyan norvég író él, aki figyelemreméltó művek egész sorát alkotta. A válogatás azonban kitünő, különösen pedig kitünő maguknak az elbeszéléseknek válogatása. A fordítások jók - különösen megbecsülendő ma, amikor hamis, félremagyarázott, hibás, pongyola fordítások özöne árasztja el a könyvpiacot. A kötetek végén néhány sornyi jegyzet az író személyét mutatja be: példásan rövid és jellegzetes.

Kner kiadványai papírban, betűben, elrendezésben nálunk teljesen egymagukban állanak.

1931. 22. szám

Hamvas Béla: Osbert Sitwell

A három Sitwell: Edith, Sacheverell és Osbert előkelő és nagyon jómódú angol család tagjai. A nyarat Svájcban vagy Norvégiában töltik, a telet Olasz- vagy Spanyolországban. Ha ellátogatnak Angliába, környezetüket nagyon megválasztják. Anyagi problémáik nincsenek. Társadalmi becsvágy nem bántja őket. Szenvedélyük: az irodalom. Edith költőnő. Sacheverell esztétikus, essayista. Osbert verset és elbeszélést ír. Huxley nagy regényében kicsúfolja őket. Lehet, hogy joggal - de nagyon sokan mondják róluk, hogy van tehetségük. Arnold Bennett azt írja: «A Sitwellek tudnak írni... azonkívül mind a három határozott egyéniség... a trió még túlfiatal és csodálatos utat tehet meg.» Különcök. Feltűnően viselkednek és feltűnő dolgokat művelnek. Furcsán öltöznek. A kispolgárok véleményével nem törődnek. A pénz, rang, műveltség, gőg felszabadította őket az előítéletek alól. Függetlenek - nem tartoznak beszámolni arról, hová tették idejüket, erejüket, fontjaikat. Túlárad bennük, ha nem is mindig, az élet, a kivételes helyzetük fölött érzett öröm. Ez is valami. Jókedvűek, szabadok és van ízlésük. Kell ennél több?

*

Amikor Osbert Sitwell verseit kiadta, a kritikusok csaknem összevesztek rajta. Senki sem tudta, hol keresse elődeit, kihez hasonlítsa, milyen mértéket vegyen elő, amikor meg akarja mérni. Úgy látszott, hogy a földből pattant ki, senki sem jelezte jöttét, senkihez sem tartozik. Az egyedüli, amiben mindenki megegyezett, az, hogy a versek nagy része szatíraféle. «Sitwell kétségkívül többre becsüli a természetet és az állatot az embernél.» Lenézi és kineveti az embert. A másik azt mondja: «a versekben a géniusz szent tüze lángol». A harmadik: «ha ez nonszens, akkor ragyogó nonszens». Majd: «Osbert Sitwell szubtilis vandál típus. Vandál művész.» Rombol, de ezt szépen csinálja. Még leginkább Shelleyhez és Blakehez merik hasonlítani - de tüstént hozzáfűzik, hogy ezeknél bizarrabb és excentrikusabb. Keats-szel és Byronnal is hiába kísérleteztek. Aztán az irodalomtörténeti kapcsolatok keresésével felhagytak. Talán belátták azt, amit T. S. Eliot mond a tradíciós és egyéni tehetségről írt tanulmányában: egy műalkotás megítélésénél az archeológia haszontalan tudomány.

*

Elbeszélő műveinél nem keresték az ősokeket. A «Hármas fugát» (Triple fugue) úgy fogadták, hogy ez az újító, experimentáló és teljesen egyéni úton haladó író könyve. A címnovella valamilyen elméletet is hozott, ami sokat megmagyarázott. Már volt miből elindulni. Sitwell megadta szemléletének szögét.

A teória tudományos, politikai, szociális, lélektani és esztétikai: elég elmés. Ösztönző. Lehet rajta vitatkozni. Abból indul ki, hogy a dinasztikus és arisztokrata államrendszerek a szabad és helyesen fejlődő egyéniségek tenyészhelyei. Az industrializált, kommercializált és kapitalizált újkori társadalom fokozatosan elnyomja az egyéniséget és kötelezővé teszi a mimikrit. A mimikri (majom-karakter) az ember eredendő bűne. Minden rossz és alacsony ebből származik. A demokratizált majom-ember győzelmének első jele az első világháború (1914-1918). Minden állam, kivéve Spanyolországot, amely sohasem volt demokrata és a skandináv államokat, amely mindig az volt, egész Európa safe for democracy lett. Az emberi egyéniségek elmosódtak, egymásba folytak, elszíntelenedtek. Az individuális kultúra helyébe a kakukcivilizáció lépett.

Ma, a XX. század harmadik évtizedében ez a jelenség már elég feltűnő. De például 1950-ben annyira korszerűvé lesz, hogy: a lélek már teljesen elválk az egyéniségtől, az egyéniség pedig a lélektől. A kettő között levő vegyi kapcsolat megszűnik. Az egyéniség, mint a le nem kötött gáz, szabadon és céltalanul lebeg az űrben. Az embernek nincs egyénisége. Esetleg több van: kettő, három (dupla, tripla ember). Esetleg több embernek, kettőnek, háromnak van egy egyénisége. Valamilyen eredendő szabály megbomlott.

A demokrácia nem ok. A lélek elváltozása jelentkezik a társadalomban, mint demokrácia. A lélek elszíntelenedik, elegyéniségtelenedik. Ennek eredménye a karakterhiány. A mimikri, az alkalmazkodás abszolút győzelme. Teljes egyenlőség.

Az elmélet nem egészen új. Nietzscheé. És a modern irodalomban már többszörös felhasználást nyert: olyan művészeknél is, amilyen Hamsun. De a konzekvenciák Sitwelliek. Merészek, érdekesek, excentrikusak, rikítóak és - mulatságosak.

*

A «Hármas fuga» az az eset, amikor három embernek van egy egyénisége. Idő: 1948, a harmadik világháború után. Valentine Leviathan, lord Richard Cressey és Freddie Parkinson ugyanaz az ember. Egy személyiségük van. A társadalomrajz éles és elmés. Szerepelnek Metro-Schinkenburg és Schinkenburg-Metro hercegnők, perzsa filantropisták, oroszánvadászok, Rotumjhy Charles híres magyar portréfestő. A divat: rövid bolero kék nyúlszőrből készült Trotzki-jajtóhajtókás huszárgallérral. A társaság furcsa estélyekre gyűlik össze. Az írók a Pecksniff-díjért versengenek. Lloyd George és Churchill Winston könyvet ad ki «Szerepem a harmadik világháborúban» címmel.

«Az ember, aki elvesztette önmagát» (The men who lost himself), regény. Az idő itt is a XX. század közepe, az az idő, amikor a lélek és az egyéniség közt levő viszony teljesen felbomlott. Hely: Spanyolország, az az állam, amely sohasem volt demokrata. Az alaptónus komolyabb. A szatíra mélyebb. Tristram Orlander fiatal költő elutazik Spanyolországba és ott egy szállóban találkozik negyven esztendővel idősebb egyéniségével. Az öreg Orlander negyven évvel később újra megteszi az utat és akkor - negyven évvel fiatalabb egyéniségével találkozik. Elmélet nélkül a regényből nem sokat érteni - de az elmélet itt nem tolakszik előtérbe. A lényeg a leírás, a lélekrajz, analízisen és néhány kitűnő dialóguson van. A feladat nem tisztán művészi: esztétikusnak, történésznek, pszichológusnak is kellett lenni annak, aki ezt a regényt így megírta. Végeredményben a műfaj költői életrajz, de filozófiai célzattal.

*

A kérdés többszörös: az első az, hogy van-e joga egy művésznak ilyen rendkívül nagy theoretikus fegyvertárral dolgozni. A másik ennél fontosabb: az, hogy Sitwell feltűnést keltett, bizonyos nézeteket kihívott maga ellen, bizonyosakat maga mellé csalt, valóban költői tehetség jele? Az első kérdésre az lehet a válasz, amit Bennett mondott: még fiatal, esetleg leveti azt, ami művészetének útjában áll. A másik kérdésben Sitwellt csak azzal lehet menteni, hogy: angol. Sterne, Byron, Wilde hazájában van egy tradíció, amely állandóan szembeszáll a tradícióval. Ez még nem kiválóság jele. Még kevésbé a tehetségé. Osbert Sitwell írt néhány művet, amellyel feltűnést keltett, de amellyel nem elégített ki. Az érdeklődés színterén áll, sokat lehet várni tőle. De eddig még azt sem tudni biztosan: elemző, lírikus, szatirikus, vagy elméletíró.

1931. 9. szám

**Hamvas Béla: JAMES JOYCE: ANNA LIVIA
PLURABELLE**

Harminckétfelapós kis füzet. Ahogy az angol kiadó jelentése mondja: húsz év óta Joyce első könyve angol földön. A «Work in Progress», még befejezetlen regény részlete. Megjelent 1930 tavaszán. Most a harmadik kiadás forog közkézen.

Egyik kritikusa azt mondja: néhány helyen már az Ulyssesben is feltűnik a szavak «többfejűsége». A «Work in Progress» ennek a stílusnak továbbfejlesztése. A szavak «többszeműek». Többértelműek: büszkék, öntudatosak, nemesek, hamiskások, élesek, ingerlők. Több életet élnek: gurulnak, sziszegnek, fújtatnak, nyögnek, méltóságteljesen lépegetnek, hirtelen bukfencet vetnek, csillognak és gőzzé válnak. A szavak jelentése bizonytalan. A mondatok változnak, mozognak, folynak. A mű hőse maga is bizonytalan személy. Neve: Humphry Chimpden Earwiker. Változatai: Here Comes Everybody, Her Chuff Exsquire, Hircus Cuvis Eblanensis, Homo Capite Erectus, H C E, H2 CE3. A nőszereplő Anna Livia Plurabelle, Annushka Lutetiavitch Pufflovah: asszony-leány, patak-folyó, föld, éjszaka. A női principium. Metafizikai extraktum. A szavak egy része angol. A többi német, francia, holland, latin, skandináv szótárakból bújt elő. Példa: Then riding the ricka ana roya romanche Annona, gebroren aroostokrat Nivia, dochter of sense and Art, with Sparks' pirryphlickathings funkling her fan... stb. Aztán ilyen szavak: eau de Colo. Összevonás: continuarration. Egy folyóirat neve: Mericy Coldial Medicants' Sitterdag-Zindeh-Munaday Wakeschrift.

A munkából csak annyi fogható fel értelemmel, hogy egy női lényről van szó. A lény hol asszony, hol folyó. A folyó a Dublinnél tengerbe ömlő Liffey (Livia) a «gyönyörűsége» (plurabelle). A parton mosónők ruhát mosnak és különböző emberek fölött jókedvűen gúnyolódnak. A szavak folynak, fecsegnek, csurognak, pocsoznak, hullámozognak, táncolnak. Végül beesteledik az éj leszáll, Anna Livia elalszik. De, hogy mi az érthető, értelemmel megfogható ebben a misztikus szatirikó-szimbólikus költeményben, teljesen mellékes. A súly az ömlésen, folyáson, változáson, hullámozáson van. A világ folytonos keletkezésében és elmulásában.

A Work in Progress örök folyása, panta rhei-je nem herakleitoszi. ami mozog, folyik, az nem az ősi alapelv: a tűz. Nem élelendület, forró lángolás. Aki belemegy a Joyce-i játékba és félreteszi kicsiny és nagy előítéleteit s nem követel mást a művészettől, csak elkápráztatást, még azt sem elégíti ki. Az Ulysses ellen is az volt a legmélyebb kifogás, hogy túlságosan szellemi és kevés benne a lélek. Ez fokozottabb mértékben vonatkozik az Anna Livia Plurabelle-re.

Azóta megjelent már a Work in Progress egy másik részlete is, az, amelyik H C E főhős gyermekkorával foglalkozik, de olyan kevés számú és olyan drága kiadásban, hogy egyelőre hozzáférhetetlen.

1931. 2. szám

Hamvas Béla: CABELL «JÜRGEN»-JE

James Branch Cabell Jürgenjét Amerikában még abban az időben égették el nyilvánosan, amikor ez a tény az írot híressé tette. Ma, amikor a könyvelégetések csaknem hetenkint divatoznak, a reklámnak ilyen módja naív. Azonkívül a Jürgen esete nem is volt reklám. Amerika komolyan felháborodott a máglyát a könyv alatt nemcsak a puritanizmus és a nacionalista nagyképűség gyújtotta meg, hanem az Államok polgárságának egyetemes szelleme. És Cabellt az amerikai, bár az író hírneve az egész világra kiterjedt, szilárdan és kitartóan gyűlöli. Huxley írja a «Jesting Pilate»-ben, hogy Chikágó egyetlen könyvkereskedője sem meri a regényt a kirakatba tenni, mert fél, hogy beverik az ablakot.

A harag úgyszólván teljesen indokolatlan. Először azért, mert az írónak nem volt szándékában sérteni. Nem agresszív és nem kihívó. Kevés elvontabb és jobbhiszemű író él ma az Államokban. Másodszor azért, mert Amerika polgárai a Jürgenénél sokkal keményebb, mérgeesebb és bántóbb gúnyt is elfogadtak. Harmadszor azért, mert amit Cabell ír, az nemcsak Amerikára vonatkozóan igaz, hanem Babilontól kezdve az orosz Szovjetig minden államra.

Miről van szó? Jürgen ifjúkorában költő volt, aztán zálogos lett, mert «a bukott költő a legjobban teszi, ha elmegy zálogosnak.» Megnősült, felesége amolyan Xantippe-féle asszonyszemély, «akinek semminemű tehetsége sem volt a hallgatásra». Egy este Jürgen hazafelé menet találkozott egy barátta, aki szidta az ördögöt. Jürgen azon a véleményen volt, hogy «szegény ördögnek amúgy sincs valami ragyogó dolga». Védelmébe vette a poklok urát és ezért az ördög hálából elvitte Xantippéjét a pokolba.

A zálogost a dolog rendkívül bántotta és elhatározta, hogy elindul és visszahozza feleségét. Utazást tesz az alvilágban: keresi az asszonyt. Mindenki látja, hogy az allegória mit jelent: Jürgen keresi az igazságot. «Az álmok sírján keresztül, át az idő gonoszságán.» Az alvilág maga a világ. A «Jürgen» az igazság komédiája.

A zálogos-költő felveszi Nesszus ingét, amit az alvilág bejáratánál kap, aztán megkérdezi, hogy merre jut el leghamarább feleségéhez. «Mindig körül, köröskörül» volt a válasz «más út nincs. Csak az a fontos, hogy sohasem szabad megállni.» Elkerül a kertbe, amely «az alkonyat és hajnal között fekszik». Ennek a kertnek lakói elképzelt lények. Itt vannak a mitológiai alakok, kentaurók, nimfák, nereidák, tritonok, törpék és tündérek. Itt találkozik Jürgen ifjúkori szerelmesével, Dorothy la Desirée-vel. Minden szerelmes eszményképe itt lakik ebben a kertben, amelynek a valósághoz semmi köze sincs.

Találkozik Szereda nagyanyóval. Szereda a «se dare» anagrammja. Az önzés. A világ közepe, mint ahogy a szerda a hét közepe. Hat testvére van: Hétfő, Kedd, Csütörtök stb. Szereda nagyanyó feladata: a fehérités. «Amikor elérkezik az idő, mindent megfehérít.» A világ legnagyobb hatalma. Mindent ért, ami istenekkel és munkával van összefüggésben, de nem gondolkozik. Fehérít.

Elérkezik Philistiába, szóba elegyedik a Dögbogárral, aki elmondja, hogy ebben az országban irodalmat csinálni annyi, mint gaztettet elkövetni. Három gonosztevőt pusztítottak már el: Edgart, akit kiéheztettek, Waltot, akinek tönkretették erkölcsi hitelét és Markot, akire úgy ráijesztettek, hogy paprikajancsinak öltözött. Philistia persze Amerika. Edgar, Walt és Mark: Poe Edgar, Walt Whitman és Mark Twain.

Mindez a monda hangján, amely egyszerre tud lenni rövid és fecsegő. Megvan benne az epikus szélesség, de áttetszően logikus. Érezhetően France-i. Mondanivalója szimbólumokba és allegóriákba öltözve. Az anyag sokszerű és gazdag, de világosan és ízléssel rendezett. Nyelve könnyű és világos. Sok helyütt kristályosan üde. Az egész könyvön rajta van a «white-robed life» (fehérruhás élet), Cabell legmagasabb eszménye. Mese és filozófia együtt. Költészet.

A «Jürgen» egy állítólagos nép állítólagos mondája. Az ország neve Poictesme, valahová Délfranciaország területére van képzelve, oda, ahová Gargantua és Pantagruel birodalma. A nép Rabelais és France középkori népe. A rokonság feltűnő. Egyéb regényeiben egész mondakört varázsol a legendás országba. Cabell műveit komédiáknak nevezi: a «Jürgen» az igazság komédiája, a «Domnei» a nőtiszteleté, a «Silver Stallion» a megváltásé, a «Something about Eve» az álszeméremé. Az ironia mindenütt veszedelmesen biztos, kíméletlen és ellentmondást nem tűrő, de mindig mese, finom, ízléses és szép. Mindig megmarad annak, ami elsősorban: költészetnek.

Különös, hogy valaki ennyire kiszálljon korából, környezetéből, az aktualitásokból és egész képzeletbeli országot teremtsen, képzeletbeli emberekkel, törvényekkel, városokkal, legendákkal - egész álomvilágot, mitológiát. A tréfa magja (The Cream of the Jest) az, hogy Cabell - mint első regényének a «Tréfa magjának» hőse Félix Kennaston - éli ugyan az automobilos, vonatos, Floridás, tengerifüldős, tőzsdés, soffőrös modern életét, de ez az élete nem az igazi. Az igazi az, amit Horvendile mesebeli hős alakjában él, annak a mesebeli hősnek alakjában, akinek hazája Poictesme, aki csodálatos tetteket hajt végre, ragyogó szépségű nőket szeret, akinek élete a legendás kalandok végláthatatlan sora.

Művészetéhez - álomvilágához - megszerkeszti esztétikáját is. Tudatosan, szándékosan fordít háttal a kornak. «Az egyedüli művész, mondja egyik essay-kötetében (Straws and Prayer-Books), akinek műve maradandó, az, aki elkerüli a lényegét, a megragadót, az időszerűt.» Legutóbb a «The Way of Ecben»-hez függesztett tanulmányában ezt írja, hogy franciául beszél saját generációjában az U. S. A. területén. «Abba az első nemzedékbe tartozom, amely elkezdte bírálni az Egyesült Államok politikáját. Ez volt az a generáció, amely bátortalanul ugyan, de kimondta: valami ezzel a civilizációval nincs rendben. Nem a tömeg embere. Szemben áll a tömeggel. Korszerűtlen. Egyedül van. Lázadó. (L'origine de la vrai poete est toujours une rebelle - írja Suarés.) Álmodó. Költő.

Cabell egész életét álomvilágba transzponálta. Légmentesen elzárta magát. Poictesme az ő országa, Poictesme ő maga. Álom, de nem ötletszerű - egy egész élet álma. Minden sora ugyanabból az anyagból van öntve. Oeuvre-jének karaktere félreérthetetlen és belső ellentmondás nélkül való. Mint egy filozófiai rendszer.

A formai megoldásban és művészi produkcióban Cabell egyedül áll, nemcsak Amerika területén. Tartalmi szépsége: gazdagon, frissen ömlő szelleme. Ez a szellem ritkán érzelmes. Ebben is rokon a franciákkal. Nagyon kevés helyen beszél a szívhez és a vérhez. Lírája dialektikus, gyengébb részeiben csaknem szónoki. Első regényében, Kennaston rajzában van némi emóció. A «Jürgen» elején, különösen a Dorothy-vel folytatott szerelmi beszélgetésben is vannak meleg részletek. Később a problémák mind elvi problémákká változnak. Az értelem veszi át a szót. A «Domnei» az egyedüli, amely kivétel az értelmi dialektika stílusa alól. Parnasszista. Tiszta. Pompásan felépített. Elmés. Világos, élvezetes, mély, plasztikus - de hideg.

A hiányt azonban alig érezni. Annyi mindenfélével kárpótol, hogy az embernek nem jut eszébe olyat keresni, mai nincs. Úgy látja, minden együtt van: romantika, mítosz, humor, igazságszeretet, derű, kedvesség, báj, mese - főképpen mese, az, amiből sohse lehet elég s aminek szépségéért mindenki minden egyebet hajlandó elnézni.

1930. 24. szám

Hamvas Béla: A BALLANTRAEI FÖLDESÚR Stevenson Robert Louis regénye

Stevensonról írt tanulmányában Marcel Schwob két jellemző kifejezést használ: *imagination romantique* és *discipline classique*. A két terminus keresztezésében ugyan nem lehet még megtalálni Stevensont, de segítségével helye pontosan megállapítható az angol irodalomban. A romantikus képzeletnek és klasszikus fegyelemnek Angliában több évszázados tradíciója van. Csak a legutóbbi évek íróit véve elő, mindjárt Stevenson előtt ott Poe és mindjárt utána Conrad. A tárgy ugyanaz: a kaland. De Foe, Marryat, Scott, Doyle örökös tárgya. Csak az angol képzelet tudta megalkotni Robinsont, Sólyomszemet, Dupint (minden detektívregény őst), Sherlock Holmest, vagy Marlow kapitányt, Conrad «Chane»-ének remek alakját. De a forma is ugyanaz: a nyugodt, elegáns, tiszta próza. Néhol szárazabb és krónikaszerűbb (De Foe), néhol díszesebb és líraibb (Scott), néha szigorúbb és elvontabb (Poe), Stevenson tárgya is a kaland és formája az elegáns próza.

«A ballantraei földesúr» (*The Master of Ballantrae*), amit most magyarra lefordítottak, Stevenson legkitűnőbb művei közé tartozik. Nem olyan szabad és játékos, könnyed és érdekesítő, mint a «Kincses sziget». sokkal több benne a reflexió s a mese tempója nem állítja el az olvasó lélekzetét. A súly megoszlik az elbeszélés módja és a lélekrajz között.

A lélektani feladat, ami elé az író állította magát, nem könnyű és nem egyszerű. A regénynek két hőse van, két testvér: James és Henry Durrie, skót főnemesi család sarjadékai. James kalandor. Vakmerő, esztelen, keményszívű, önző és gonosz. Földreszállt fekete démon. Lángeszű gazfickó. Henry puha, békeszerető, nemes, engedelkeny, önfeláldozásra hajló lélek, egy kicsit langyos, de kedélyes és jósága mindent igazol és mindvégig rokonszenves.

Az elbeszélés a két hős küzdelme, illetve a regény első részében James okatlan, embertelen és kíméletlen ténykedése. Már-már megfojtja öccsét, amikor Henryben is felébred a gyűlölködő állapot. A második részben szembeszáll bátyjával, fölveszi vele a harcot s küzd vele egész addig, amíg a sors mindkét testvért ugyanabban az órában némítja el.

A teljes tárgyilagosság: Jamest és Henryt egyforma valószínűséggel megrajzolni. Az elbeszélő nem oszthat igazságot sem jobbra, sem balra. Nem foglalhat állást egyik mellett sem, nem lehet részrehajló. James ördögi gonoszságát éppen olyan biztosan és reálisan kell bemutatnia, mint Henry lágy, önfeláldozó jóságát. Stevensonnak való feladat. Tárgyilagossáknak lenni, mint maga az élet, felruházni a gazfickót csodálatraméltó éles elmével, férfias bátorsággal, vonzó nagyvonalúsággal, de a jót türelemmel, belátással, szelídséggel. Nem lehet eldönteni, hogy melyik emberi jellem később és melyik művészebb. «Egyformán, mesteri kézzel kelti életre - írja róla Lalou - Silver kapitányt és a szegény Keawet, a Ballantraei földesúr ellenséges testvéreit és Dr. Yekillt vagy Attwatert.»

Stevenson valóságosága, lélektana, realitása nem a naturalizmusé, azaz nem az úgynevezett valóságos életé. Az igazi realizmusról írt tanulmányában (*The True Realism*) érdekes módon fogalmazza meg azt a gondolatot, hogy a művész realitásának semmi köze sincs a valóságos élet realitásához. A művészet realitása: örömet ébreszteni. Az irodalom sem tehet mást. A módszer: a nyelv. Egy neme a muzsikának. De mindenestre «harc a tárgy ellen, a látóideg halála». Örömkeltés a nyelv segítségével. Az a költő, aki olvasójának örömet szerez, megnyerte a csatát. Aki nem tud örömet szerezni, az hiába «reális», hiába mutatja be a valóságot, hiába «képszerű»,

legfeljebb tudós, vagy ujságíró, írhat szakmunkát, vagy riportot, se sohasem fog költőileg valóságként hatni.

Az elmélet «A ballantraei földesúrbán» fényesen igazolódik. A regény olvasása közben, annak ellenére, hogy «romantikus», sohasem bukkan fel a valószínűség, vagy valószínűtlenség kérdése. Örömet szerez és az ember elfogadja úgy, ahogy van. Elfogadja Henryt akkor is, amikor nyugodt, szelíd. Akkor is, amikor először felébred benne a harag és türelmetlenség és először száll szembe bátyjával (ez a regény legbravúrosabb és lélektanilag legérdekesebb része). Elfogadja akkor is, amikor félőrülten, de mindenesetre megzavart aggyal Amerikába megy s ott veti rá magát a már akkor meggyengült és elaggot ellenfelére. De elfogadja Jamest is, mint kalózkapitányt, mint hadvezért, mint gyilkost, árulót, játékost, aki még saját magát sem veszi komolyan s életének döntő vagy-vagy-ait a feldobott pénz fej vagy írás eltalálásától teszi függővé s így «mutatja ki megvetését az emberi értelem iránt».

A két főalak mellett a hű szolgát, Mackellart, az asszonyt, az öreg lordot, Burke lovagot, Secundra Dasst ugyanabból az anyagból gyúrta. Vannak ilyen emberek? Lehet, hogy vannak, lehet, hogy nincsenek. Nem fontos. Örömet szereznek.

Stevenson stílusának eleganciája és nemes szépsége a fordításon is átüt. Házsongárdy Gábor, a fordító, több helyen magyartalan, de néhol csaknem eléri Király György «Kincses sziget»-fordításának színvonalát.

A korrektúra felületes: a sok bosszantó sajtóhibát el lehetett volna kerülni.

1930. 23. szám

Hamvas Béla: NIETZSCHE-JUBILEUM

A harminc éves Nietzsche-jubileum feltűnés nélkül múlik el. úgy látszik, nincs mit igazolni. Nem beszélnek Nietzsche-reneszánszról, mert hiszen van. A Kröner-vállalat két kiadásban is lenyomatta műveit, egy hét- és egy kétkötetes formában s a közel százezer példány csaknem észrevétlenül szívódik fel. Néhány körkérdés, a többi között a francia íróké, eléggé tanulságos. Aztán cikkek, emlékezések. Időszerűtlen jubileum. Harminc éve, hogy meghalt és negyven, hogy utolsó munkáját befejezte. Minden szava friss, sőt aktuális. Spengler és több más tanítványa elavultabb, mint ő maga. A divatos pillangók is körülrepdesik. Pourtalés «Amor fati. Nietzsche en Italie» címen könyvet írt, Stefan Zweig több mint száz lapon mond róla éremlygős semmiségeket, Emil Ludwig is, mint hírlík, Goethe, Bismarck, Vilmos és Lincoln után róla szándékozik készíteni legújabb giccs-óriását.

*

A Nietzsche-émlékművek legnagyobbja és legélethűbbje Ernst Bertram-é. A mű nem egymagának Bertramnak műve. Ezt a Nietzsche-alakot a George-kör formálta meg, az a kör, ahol Nietzsche géniusának tüzet ma a legnagyobb áhítattal ápolják és élesztik. A munkán érezni magának Georgenek is hatását és érezni, hogy sok hívő hosszas megbeszélésének, vitájának, elmélyedésének eredménye.

Nietzsche-ről emlékművet nem lehet másképpen készíteni, csak, ha az ember valamiféleképpen rendezzi azt az anyagot, amit ő maga alkotott. Valamilyen szempontból rendezni kell gondolatait. Minden szempont szükségszerűen jó és szükségszerűen rossz. Jó, mert ez a szempont is fontos, rossz, mert nemcsak ez a fontos. Nietzscheben megvan a mozaikkövek izgató ereje, arra ösztönzi az embert, hogy rendezze. A rendezésnek sokszerűnek, sokoldalúnak, sokszemszögűnek, sokszínűnek, sokhangneműnek kell lenni. Komplexnek és ellentmondónak.

Bertram könyve tárja fel ezt a komplexitást és gazdag ellentmondások tömegét. Megalkotta a «kétkelendő hívó», «az istenkereső szentségtörő» mítoszát. Kiemelte benne azt, hogy Nietzsche nem tartotta magát az ellentét egyik oldalán. Megvolt benne a démoni vakság és a messze tengerek kutatója. Szabadságvágyó és antiliberalis egész a rosszindulatig. Élte a piaci harcost és a zárkózott emberszeretőt. Ellentétekből volt összetéve: Dionysos «és» a Keresztrefeszített - Dionysos «vagy» a Keresztrefeszített. Megvolt benne az Észak germánja, de a Dél görögje is. Forró és hűvös. A leghidegebb intellektus és a tüzes állati ösztön. Amorális - de látja, hogy még a tudományban is minden a morál. A filozófia csupa aktualitás, csaknem zsurnalizmus - egyúttal az atavizmus legmagasabb foka. Darwinban megérzi a kozmikus, de éppen úgy a kispolgár-szagot. zenész, költő, gondolkodó, lázadó, lázító, próféta és mindezt tagadja. A dionysososi fensőbbrendű embert hirdeti és leveleit úgy írja alá: Der Gekreuzigte.

Bertram az újabb történelem legproblematisabb alakját lényegében fogta meg. Senki az ő rajzához döntően más vonást nem tudott rajzolni. Sikertől körülötte a mítosz varázslatos levegőjét megteremtette. A mítoszban pedig minden benne van, mert kép, mert szimbólum.

*

Obenauer Karl Justus az «extatikus nihilisták» emeli ki. Szemlélete történetfilozófiai. Korszerűbb, mint Bertram, de nem olyan mély és nem olyan igaz. Az anyagot Spengler-módon rendezzi és tanulságosan mutatja meg, hogy Spengler mennyivel rosszabbul és felületesebben csinálta azt, amit Nietzsche kimerítően és meggyőzően. «Amit elbeszélék - idézi a Wille zur Machtból - az a legközelebbi két évszázad története. Léírom, ami következik, ami nem következhet másképpen: a nihilizmus győzelme... ez a jövő már száz jelben beszél, ez a sors már mindenütt jelentkezik... a kereszténység alkonya, vagyis a morális világmagyarázat alkonya... demokrácia csak elfátyolozott anarchia... embertelen munkarabszolgaság... a nivelláló demokrácia theoretikus emberének győzelme... a földet hamu takarja, a csillagok elhomályosultak és minden sivataggá lett föld azt kiáltja: Terméketlen! Elveszett! Nem jön már több tavasz!»

Az extatikus nihilizmus előkészítője annak, amit Nietzsche úgy hív: «Az élet egy új módja az, ami hiányzik». A passzív nihilizmust elutasítja. benne a nihilizmus «a szellem fokozott energiája, a düh, amely helyet csinál önmagának, az elkorcsosult széttörése és lerombolása. Helyet és levegőt az új életnek!» A nihilizmus, mint történelemalkotó erő: «az emberi szellem erejének egy magasabb ideálja, gazdag, romboló és ironikus». Nietzsche azért jött, hogy «az utolsó reményt is feloldja». «Ami úgyis zuhan, meg kell lökni!» Tagad, rombol, destruál, gyűlöl, mert «van bennük valami, ami igent akar mondani, de amit mi még nem látunk».

*

Leon Csesztov sajátos orosz alakot farag Nietzscheből. Tolsztojról és Nietzscheről, illetve Dosztojevszkijről és Nietzscheről írt könyvében, mint orosz, nem indulhatott ki másból, mint a vallásfilozófiai gondolatokból és különösen a «Zarathusztra» ama mondatából: «Az Isten halott». Nietzsche a morálban Isten nyomait kereste és nem találta. El kellett vetnie a morált. Tovább kereste az Istent és úgy találta, hogy az az Isten, akit kutat és akiben «hisznek», nincs. Az Isten másutt van. «Ha van Isten, hogyan tudjam elviselni azt a gondolatot, hogy az Isten nem én vagyok?»

A követelményeket az emberrel szemben támasztja. Istent kikapcsolja a játékból. «Az ember nagyságát várom, ez az amor fati. Hogy az ember ne akarja a mást, ne akarjon hátra, előre. A szükségszerűséget ne csupán elviselje, még kevésbé eltagadja - minden idealizmus a szükségszerűség meggyalázása». «Minden átkozódás hiábavaló és erőtlen. A legszenvedélyesebb szó sem tudott soha egyetlen legyet sem megölni». «Nem tehetek mást, mint választok a morális panasztevő szerepe között, aki szemben áll az egész világgal, az egész étellel és a sorsom szerelme között, amely szereti a szükségszerűséget, az életet, ahogy a valóságban mindig volt és mindig lesz». Féreg az ember? Igen. «De igent kell mondani a féregre».

Csesztov, amikor Nietzschet Tolsztojjal és Dosztojevszkijjal összeveti, keresi a «Karenina Anna» jellemeinek kulcsát, megvizsgálja a «Félkegyelmű» különösen Karamazov Ivánt, az «Ördögösök» szereplőit, úgy látja, hogy Nietzsche heroikus életigenlése megvan az oroszokban és amennyi nihilizmus, kétségbeesés és oroszokban van, ugyanannyi megtalálható Nietzscheben is.

*

Nietzsche szellemtörténeti helyét Herbert Cysarz próbálja megállapítani «Von Schiller zu Nietzsche» című könyvében, ahol a XIX. század szellemi stádiumairól beszél.

Nietzsche a modern kor megteremtője, a «monumentális és érdekes» esztétikai kategóriáinak első és végleges kifejezője. Nietzsche jelentősége évezredes. Az antik harmónia-ideállal szemben, amely ideál még a XIX. században is uralkodó volt és még olyan emberi nagyságokat tudott megihletni, mint Goethe, Nietzsche új ideált teremtett. A harmónia-eszmény helyébe a feszültség-eszményt tette. Ez az új feszültség-eszme a modern ember, sőt, az elkövetkező ezredév emberiség klasszikus ideálja.

Együtt van benne az antik tanítvány és az apokalipszis. Szubtilis formák virtuóza, kényes bizalmasságok felfejtője, enciklopédikus ínyenc - mégis megvan benne a márvány monumentalitása. Feltétlenül hősi. Szász protestáns, klasszika-filológus, de lovag és ugyanakkor európeér. Királya minden divatnak, megváltója a fiatal nemzedékeknek, filozófusa az utcának, tőzsdének és sportpályáknak. Korszerű és nem korszerű egyszerre. Az elzsírosodás és elcsordásulás korában ő a kard vakmerősége. «Nietzsche szent élete a legistenibb magasság, a legkegyetlenebbül állati, együtt van benne a legfagyosabb és legforróbb tudás - titáni, prometheuszi, kínos, megterhelt élet, amely önmagán ezer esztendővel mutat túl.»

Magába foglalja Dosztojevszkijt, Michelangelót, Luthert, Verlainet, Dürert, a fin de siècle nüanszmániáját, a keresztény lovag gesztusát és az antik titán vulkáni tüzét. Dionysos «és» a keresztrefeszített.

Spittelernél hajnalodott, Stefan Georgenél nappalodott, az expresszionizmus vihara sok levegőt tisztított körülötte, de végül is úgy lett, ahogy Nietzsche mondta: «csak a legközelebbi európai háború után fognak engem megérteni».

Nietzsche világtörténelmi fordulópont: az új klasszikus életideál megteremtője.

*

Ludwig Klages Nietzsche-könyvében, mint maga a gondolkodó is mondja, nem tudni, hol végződik Nietzsche és hol kezdődik Klages. Nietzscheből indul ki és magyarázatai egy ideig pontosan egyeznek Bertraméval. Később kiemeli a «lélektani vívmányokat» és megállapítja, hogy Nietzsche az első igazi pszichológus, az a pszichológus, aki nem elvont, valóttan, matematikai nemlétező lelket ír le, hanem a «térben, időben földhözkött emberi lelket». A pusztta lélek minőségtelen. A valóság pedig a minősített lélek, az emberi, sőt az egyes emberekben levő örök lélek. Ennek a léleknek első látója volt Nietzsche és minden egyéb nagysága emellett a nagyság mellett eltörpül. Új világot fedezett fel. Fölfedezte a világot. Nem alkotott rendszert. Természetesen, mert hiszen a «rendszer akarata a becsületesség hiánya». Nem beszél képzelt, ideális, eszményi világokról, nem szépít, nem szűri meg a valóságot.

Annak, hogy nem alakulhatott meg a léleklátásnak ez az emberi formája, az «ideál» az oka. Ez tévesztette meg annyira a látók szemét, hogy az ideál mögött nem látták meg a valóságot. Ez a csalódás - morális öncsalás. Hazugság. Nem lát, mert nem akar látni. Nem úgy látja, ahogy látja, hanem másképpen. Úgy látja, ahogy akarja.

A Nietzsche előtti lélekszemléletben minden csalás. Tudatos, vagy tudattalan, mindegy, csak a forrás más. És pedig csalás, mert a «tudat» maga csalás és minden ami rajta keresztül szűródik. Klages intellektuális nihilista. Ami ezzel egyenlő: morális anarchista. Mert a morál intellektualizált élet. Bien penser c'est la principe de la morale, mondja Pascal. Sokrates is. Ez igaz. Helyes gondolkozás a morál alapja. De nincs helyes gondolkozás. Gondolkozás már magában foglalja azt, hogy nem lehet igaz, hogy szükségképpen hamis, hazug, hogy szükségképpen - csalás. Ha egyszerűen így gondolkozik, akkor - tévedés. Ha még ezenfelül fenn is akarja tartani és érvényességét vitatja, akkor: hazugság. Akár tudatos, akár tudattalan, nem jelent semmit. Más az iniciativa, de az eredmény marad annak, ami.

Mi a helyes? Erre a kérdésre nem lehet felelni. A kérdés feltevése intellektuális. A tudat szülte. Nincs rá felelet. Lehet helyes az egyes, lehet az általános. Lehet ez, lehet az. Senki sem «tudja». Nem lehet «tudni». Azt sem lehet mondani, hogy az «ösztön», mert az ösztön egy már a tudat által minősített valami. Nincs helyes. Ez csak a tudat hazugsága.

Ki kell oltani a tudatot. És akkor, ha a tudat megszűnt, akkor valamilyen egészen más módon, mint ahogyan ma és most el tudjuk képzelni, megtaláljuk azt az életet, a tudaton kívülit, mert a tudat az összes életlehetőségek közül csak egy. Millió variációnak csak egyetlenegy szűk formája.

Ki kell ugrani a tudatból. Intellektualista nyelven ez az állapot: extázis. Órület. Igen, órület. De csak, amíg egyedül van. «Egy ember gondolatával egyedül: órült - de, ha már ketten vannak, kezdődik a bölcsesség».

1930. 18. szám

Hamvas Béla: DREISER THEODORE ÉS AZ «AMERIKAI TRAGÉDIA» Népszava-kiadás

A legtöbb amerikaiat meg lehet érteni Amerika nélkül. Theodore Dreisert nem. Sinclair Lewis radikális szatírája és elmés életrealitása egészen gyarmati és elképzelhető bárhol a földön, kivéve Európát. Sherwood Anderson lázadása orosz; az író maga Gorkij tanítványa, s egész lélektani műveltsége freudista. James Branch Cabell romantikus parnasszista, ezek szerint francia. Upton Sinclair theoretikus propagandája francia és orosz előzmények után bármely angol vagy német nagyvárosban, ipartelegen indokolt és érthető. A többit: Hawthornet, Jamest, Whartont, Hergesheimert, Cathert nem is említve.

Dreisernél minden amerikai: a stílus, az ember, a világszemlélet, a felépítés, a metafizika. Aki nem látott felhőkarcolót, nem tudja követni Dreiser elgondolásait. Aki nem ismeri az amerikai vasutak és autók tempóját, nem érzi Dreiser perspektíváit. Aki nem volt Chicagóban, vagy New Yorkban, nem tudja, mi az a lenyüggő, idegsorvasztó zúgás, ami Dreiser regényeiből árad: - az amerikai városok moraja ez, gépek, gyárak, emeletes vasutak, gépkocsik, autobuszok, liftek monoton és komor szimfóniájának kegyetlen, észvesztő ritmusa.

Régis Michaud az amerikai regényről írt könyvében azt írja, hogy Dreiser nagy szociális freskókat fest. Freskóin egész Amerika rajta van: mindegyik regénye olyan, mint egy teljes Rougon-Macquart. ha a XX. századbeli Amerikából csak a «Titan» maradna meg, rekonstruálni lehetne belőle az egész kort és az egész népet.

Pedig Theodore Dreiser nem amerikai. Magáról írt könyvében (A Book about Myself) elmondja, hogy szülei rajnamelléki németek voltak, apja vakbuzgó katolikus, anyja csupaszív, érzelmes asszony. A múlt század hatvanas éveiben vándoroltak ki és Indianában (Terre Haute) telepedtek meg. Itt született Theodore Dreiser 1871-ben.

Vidéken tanul, egyetemet is jár és ujságíró lesz. Közel harminc éves, amikor első regényét, a «Sister Carrie»-t megírja. Az a kevés feltűnés, amit kelt, hamar elül. Általában «mélyen erkölcstelennek» bélyegezték. Most ismét tíz év szünet következik, amíg megírja a «Jennie Gerhardt»-ot. A következő négy esztendő a «The Financier»-é és a «The Titan»-é.

Bruns (Amerikanische Dichtung der Gegenwart) végzetes hibának tartja, hogy mértéktelen mennyiségű anyagot halmoz fel, amit művészileg nem tud átdolgozni. Fölösleges, mondja, annyi zsurnalisztikai jelentéktelenségű részlettel terhelni az amúgy sem nagyon gyors menetű regényt. A tanulmány írója nem gondolja meg, hogy a «Financier» és a «Titan» hőse, Frank Cowperwood (Charles T. Yerkes milliomos alakjáról mintázva) a világirodalomnak régen várt, de teljesen új alakja. Cowperwood karrierje nem Balzac-i, nem Zola-i. Bankár, pénzügyi lángész, kiméletlen, kemény, éhes és gonosz, de nem Párisban él, hanem Philadelphiában és Chicagóban. És Amerika nem ismeri a Nucingen-típust. A philadelphiai tőzsde pénzemberei dühös, de okos vadállatok, vérszomjas fenevadak, akik izgalom és irgalom nélkül gyilkolnak nem a létért, nem pozícióért, nem romantikáért, hanem ezeknél sokkal fontosabb dologért: a hataloméért. Nincs kultúrájuk, nem ismernek társadalmat, nem ingatja meg őket cím, rang, asszony, művészet. Nem lelkesednek: számítanak. Új világ ez: az Újvilág. Minden részlete amerikai. «Illuziótlan, írja Michaud, amorális, banális, stupid, hiú és nevetséges.» De irtózatosan erős. «A pénzembert, maga Dreiser mondja, a

természet úgy alkotta meg, mint a tigrist, vagy a farkast.» Az emberiség ragadozója. Csak egy törekvése van: a pénz. És ebben az új atmoszférában, új, eddig csak sejtett ember életében minden kis árnyalat jelentőséggel teljes.

Igaz, Dreiser nem szórakoztat. Abban rokon Zolával, hogy azt hiszi: természetrajzot ír. Egyetlen regénye sem kellemes olvasmány. Sohasem könnyed. Nem ismeri a humort. Nem érzékenyül el. Nehézkes, otromba, súlyos.

Lírája is ilyen. «Moods» (Szeszélyek) cím alatt adta ki verseit. De ezek nem szeszélyek. Szeszélyen az ember valami könnyűt, tovatűnőt, légieset, nőit ért. Dreiser verseiben a szavak olyanok, mint a kövek, mint a nyersvasdarabok. Cementből készültek, mint az amerikai házak.

De nem a szavakon van a hangsúly. Nem európai művészet. Nem lehet európai mértékkel mérni. Kolosszális tömegekkel dolgozik. Formátlan. Barbár. De monumentális. Dreiser minden regénye olyan, mint a Woolworth Building.

Van, akinek ez rokonszenves, van, akinek nem az. De függetlenül attól, hogy az ember szereti, vagy nem, sőt független, hogy mi az értéke: egészen biztosan nagyvonalú. És ez a nagyvonalúság hatásos. Irtózatosságot ezertonnás vasbetonmasszáknak lebegnek szédítő magasságban. Dreiser regényeinek stílusa a felhőkarcolók stílusa.

A «Financier» és a «Titan» hatása nem volt nagy, az író neve azonban már belekerült a köztudatba. Következő regénye, «The Genius», népszerűségét nem növelte. Witla festő problematikus művészete nem érdekelte az amerikaiakat.

A teljes, osztatlan, általános sikert az «Amerikai tragédia» (1925) hozta meg. Győzött az a művészet, amely «semmit sem bocsát meg és semmit sem hallgat el. Villámlással és mennydörgéssel megjelenik a valóság a maga teljes keserű és brutális súlyával.»

Az «Amerikai tragédiá»-ban kitűnik, hogy miről van szó a művésznél, Dreisernél, és miről van szó Amerikában. Clyde Griffiths sorsában és egyéniségében feloldódik Carrie, Jennie, Cowperwood és Witla. Ez az amerikai életéhség. Legyőzhetetlen vágy pénzre, szépségre, luxusra, kalandra, hatalomra. Meg akar próbálni minden lehetetlent, meg akarja hódítani a világegyetemet, zsebredugni tíz birodalmat, játszani a magasságokkal, messzeségekkel és a sebességgel. Clyde acélkemény önzés. De ez az acél fehéren izzik. Nyomorult szegény szülők gyermeke, hatéves koráig az utcán vallásos dalokat énekel. Szüleinek egyedüli életbölcességük «az, hogy a világot megvetik». Clyde-t az ellenkező ösztön hajtja. Szállóba kerül. Inas. Megismeri a pénzt, a fényűzést, a jó ételeket és italok ízét. Sok a nő. Eszik, iszik, és mindig éhesebb és szomjasabb lesz. Huszonkétéves korában a villamosszékbe kerül. Mohóságában mindent le akar nyelni, ami eléje akad. Állást, pénzt, gyönyört, asszonyt, kényelmet. Gyilkol - persze, hogy gyilkol. Egészen természetes. Egy kobra nem lehet lelkiismeretlenebb.

Tele van életvággyal, nem hisz semmiben - és mégis hisz. Hite a természettudomány. Dreiser, mint minden igazi amerikai, darwinista. Vallása a fejlődés, a természetes kiválasztás, az élettan. Az ember legyőzi a végtelen teret és az örökkévaló időt. S Amerika a «rekord» földje. Itt ugranak az emberek a legmesszebbre, itt futnak és úsznak a leggyorsabban, itt építik a házakat a legmagasabbra, itt vannak a legnagyobb hidak, itt nyargal a leggyorsabban a vasút, innen szállnak át először az Atlanti-óceánon. Az amerikai élet metafizikája: az erőteljes lendület, eljutni a lehetőségek végső határáig. Ki akarja méríteni az emberi létet. Semmit sem elmulasztani! Mindent megpróbálni! Hogy, amikor az utolsó pillanat elérkezett, azt mondhassa, amit Frank

Cowperwood: «A sötét chaosz termőföldjében él a számtalan öröm és szenvedés gyökere. Meg fogja látni szemed a holnapot? Örülj! És ha fénye megvakít, akkor is örülj. Thou hast lived!»

Az «Amerikai tragédia» magyar fordítását Braun Soma készítette el és a Népszava adta ki három kötetben. Dreiser angolsága nem könnyű. Szintelen, nehézkes, masszív, egy kicsit elvont. Szókészlete igen nagy, vonalai azonban egyszerűek. Stílusában nincsenek finomságok. A törvényszéki tárgyalás, amit szeretnek Dosztojevskij-hez hasonlítani, szintén nem nehezíti meg a fordító munkáját. A magyarra való átültetés sikerült. Dreiser nálunk is csakhamar népszerű lesz.

1930. 15. szám

**Hamvas Béla: ALDOUS HUXLEY S A
«VÉLEMÉNYREGÉNY»**

Huxley Aldous, mint mondják, divatos író Angliában és France tanítványa. E két adat bizonyos megszorítással valóban födi a tényeket.

Divatos író a szalónokban a literary gentlemanek és ladyk körében. Divatos, mint mindenki, aki alkalmas arra, hogy elmés kiszólásokat, fanyar és mulattató megjegyzéseket idézzenek belőle. Divatos, mint aki korszerű és a társadalom típusait kifigurázza. Hangja szeretetreméltóan csúfondáros. Semmi sem szent előtte. Csak azért nem nihilista, mert a nihilizmushoz mégis valamilyen határozott állásfoglalásra van szükség. Miért legyen nihilista? A rombolás ugyanolyan, vagy talán még erősebb meggyőződés eredménye, mint akár a konzervatív idealizmus, vagy más valamilyen világmegváltó eszmeiség. Az ilyesmi Huxley szkepszisének fokán naivitásnak tetszik. Elég, ha az alakokat eltorzítja, a gondolatokat kiforgatja és az eszméket kineveti. Huxley szofista. Rendkívüli módon művelt. Ragyogóan írja az angolt és pszichológiájának biztos stílusa van.

Ami France rokonságát illeti, szintén csaknem találó. Csakhogy Huxley par excellence angol. A «causerie» nála «opinion». Fecseg, de jogot formál arra, hogy amit mond, véleménynek tartsák. Ő maga nem is tud arról, hogy France hatott rá. Egy tanulmánykötetében (Proper studies) elmondja, kitől mit tanult. Említi Jungot, a pszichológust, Newman kardinálist és másokat. France-ot nem. Pedig a békés szkepszis, a nagy történelmi, irodalmi és művészi kultúra, a klasszikus szerzők tisztelete, végül a kritikának, humornak, szatírának és iróniának szétválaszthatatlan egysége sajátosan francei. Csak France inkább festő, Huxley inkább rajzoló.

*

Több kötet short story és kisebb regény között (Two or Three Graces, Little Mexican, Mortal Coils, Limbo, Antic Hay, Crome Yellow) két nagy munkája van: a Száraz levelek (Those Barren Leaves) és Point Counter Point. Mind a kettő a véleményregény és az intellektuális osztály típusai szatirikus rajzának kellemes keveréke.

Meséről természetesen szó sincs. A modern muzsika, illetve a modern regény nagyon szegény melódiában, illetve mesében. A munka folytonosságának fenntartására, a figyelem lekötésére nem a melódiát, hanem a gondolatmenetet használja fel. A mű elméleti strukturán épül, - a művész filozófussá válik. A művészet és bölcsélet egybefolyik. Az irodalom világnézeti irodalom.

Huxley strukturája negatív. Ellenpontozza az életet. Levegője elvont, emberalakjai csak egymással vannak viszonyban, az élettel nincsenek. Környezetraja zárt és hiányzik belőle a valóság sokszínű, meleg bonyolultságainak atmoszférája. Sohasem kelti a természetesség benyomását. Vannak, akik azt mondják, hogy fáradt. A valóság inkább az, hogy véleményei és rajzai tisztán kritikusak és ironikusak. Humor, különösen a dickensi értelemben, alig van benne. Távol áll, olyan távol, hogy kezében minden absztrakcióvá válik. Annyira felülemelkedett, hogy amit gondol, már idegen.

A hűvös és teoretikus magasságokból rajzolt művészet az elbeszélésben és novellában enyhül, két regényében azonban nagyon is érezhető. Ha nem volna olyan elmés és nem kötne le egyéniségének szeretetreméltóságával, mesétlen, melódiátlan rajzait, kritikáit, teoriáit hamar otthagynánk. És még így sem tartozik a könnyű olvasmányok közé.

*

«Az irodalom - ez Huxley alapvéleménye -, akkor valódi, ha kémiailag hamisítatlan, mint a desztillált víz. Ha az igazság semmi más, mint igazság, természetellenes, absztrakció, amihez a való világból semmi sem hasonlít. A természetben rengeteg idegennemű dolog vegyül a lényeges igazsággal. Ez az oka annak, hogy a művészet annyira megfogja az embert - az, hogy hamisítatlan és távol áll a valóságos élet lényegtelenségeitől. A valóságos orgia sohasem olyan izgató, mint a pornográfia. Pierre Louys regényeiben minden leány fiatal s mindegyiknek termete tökéletes; itt az

emberek nem böfögnek, lélekzetük nem rosszszagú, nem fáradtak, nem unatkoznak, nem jut eszükbe hirtelen egy kifizetetlen számla, vagy válasz nélkül hagyott üzleti levél, amely az extázis varázsát megtöri. A művészet az érzéki benyomásokat, gondolatokat, érzéseket tisztán szállítja - vegyileg tisztán, nem morálisan.»

Ez eddig rendben van. Becsületes művészi felfogás. Az esztétikai vélemény egy faja s az ilyen vélemény nem is ritka. De az író tovább megy. Kérdi, hogy melyik a legmagasabbfokú művészet? Válasz: a mitosz. A mitológia alakjai a legmagasabb absztrakciók: Zeus, Medea, Dionysos, Falstaff, Pickwick. Semmi sem valószerű bennük. Vegyileg teljesen tiszták.

A modern kor embere sajtóságosan áll ezekkel a mitológiai alakokkal: - másolja őket. Kiszemel egy-egy mitoszt, amelybe kinevezi önmagát hősnak. A mitosz illúziójának atmoszférájában él, hősi szerepekben tündöklük, örökérvényű igazságokat exclamál. Romantikus, «Vegyileg tiszta» életet akar élni. Elliteralizálja magát. Furcsa és hamis viszonyba kerül a valósággal.

A művészetet ez a veszély nem fenyegeti, hiszen a művészetnek az a hivatása, hogy tisztán adjon mindent. De amikor az ember elirodalmiasodik, önmagát egy önmaga által elképzelt mű hősnének képzelettel, akkor visszás módon szemben áll a világgal, sőt önmagával is. Mert az embernek, természetesen, nem az a feladata, hogy absztrahálja magát, hanem az, hogy éljen.

Elmondhatatlanul komikus, amikor ez a sok mitológiai szerepét játszó hős a valóságban állva és élve, mint megannyi miniatűr elpolgáriusult mániákus Don Quijote elméleti bonyodalmakba keverődik, s ábrándozva, képzelődve, rögeszméken nyargalva abszurd és nevetséges helyzetekbe kerül; persze nem értve a helyzet jelentőségét, ami a situációt még furcsábbá és mulatságosabbá teszi. Ebben a környezetben minden irodalom. Minden hamis. Álházáságok, álrajongások, álszerelmek. Snobok, dilettánsok, sarlatánok, akik nagyképűen és fontoskodva játszanak olyan szerepeket, amiket rajtuk kívül senki sem vesz komolyan. Ebben a sivár, hazug és burleszk, farsangban sehol sincs egyetlen meleg érzés, őszinte hang, valóságos vonzalom. A természet le van győzve. Omnia vincit litteratura. «A nyelv ügyessége megcsalja az agyvelőt.» - A legeklatánsabb példa erre a világra Shakespeare, akiben nincs is más, csak «szó, szó, szó.» - «Gondolatai elképzeltetlenül zavarosak és egyedüli szándéka a szórakoztatás.» Shakespeare-ről szóló véleménye igen erős: üres fecsegő ez a felkapott színpadi szélhámos, aki nagynehezen csak három mitológiai alakot tudott teremteni, azt sem valami sikerült módon: Falstaffot, Macbethet és Poloniust.

*

A Száraz levelek speaker-e, véleménymondója, Huxley értelmében véve, a legsikerültebb «mitológiai hős». Ez az úr már öregedő semmittevő, Mrs. Aldwinkle, nagyon jómódú snob hölgy ingyenélője, régebben, fiatalabb korában, kedvese. Ez az úr a saját naplopói foglalkozását a lehető legkorszerűbbnek érzi és csak egy foglalkozást irigyel: a «műgyűjtőt.» Persze a műgyűjtő nem az a terméketlen porcellán-, faszobor-, érem- vagy pohárvadász, akit a szecesszió korából ismerünk. De nem is a mellékutcák sötét udvari helyiségeiben porladó régiségkereskedő, a csaknem dickensi biedermeier uzsorás-sakál. A kettő egyesül benne és új, modern, huszadik századbeli vonásokkal gazdagszik. A műgyűjtő az úri középosztály tagja, nagyon jól öltözködik, parfümöt használ és négy nyelven folyékonyan hazudik. Minden ócska szemetet összevásárol. képkerettöredékeket, metszetutánzatokat, selyemtakarófoszlányokat, cserepeket, elcsorbult csészéket, vak tükröket, ütött-kopott pléhórákat, szörnyű és felháborítóan haszontalan tárgyakat. Fillérekért jut hozzájuk. De a műgyűjtő hosszas és lebilincselő előadásokat tart e tárgyak finom stílusáról, egyedülálló és elragadó izlésességéről. Modorának nem lehet ellenállni. Műtörténeti tudásának és műértésének még kevésbé. Barátainak szivességéből potom százakért engedi át ezeket a tárgyakat. Úri szélhámos. Irodalommal kereskedik. De ő maga is irodalmár. Becsapott szélhámos, aki önmagát teszi lóvá. Becsapottságából azonban pompásan él, sőt meggazdagszik. Nem hivatásos kereskedő. Aki nem barátja, az nem is kap tőle semmit. Csak a személyes jóviszonyban levő ismerősét érheti

az a kitüntetés, hogy hat-nyolcszázért átvehet tőle valamilyen ampír tintatartótöredéket. De aztán még hálával is tartozik és lekötelezettje marad.

Az ingyenélő a műgyűjtőt rendkívül respektálja. Sajnálkozik afölött, ő már túl idős ahhoz, hogy ilyesminek felcsaphasson. A regény folyamán még egyszer kínálkozik alkalom arra, hogy megcsinálhassa szerencsáját. Elcsábít egy jómódú, de gyengeelméjű leányt. Nyíltan bevallja, hogy öregkorára akarja magát biztosítani. A leány azonban meghal és az ingyenélő visszatér Mrs. Aldwinkle-hez.

*

Huxley művészetének vannak az íroniától független szépségei is. Különösen ott, ahol elkeseredik a körötte folyó végeláthatatlan hazugságokon, őszintétlenségen, hamisításokon. Szeretné mindezt nem látni és szeretne hallgatni. «A bölcsesség és vidámság úgy nyugszik a hallgatásban, mint a nagy szobor a kidolgozatlan nyers márványtömbben.» - «A boldog embernek nincs irodalma.» Megvan benne a vágy az egyszerűbb, kevésbé bonyolult, derűsebb és emberibb életre. Ehhez azonban már túlromlott. És pedig nem morálisan romlott, hanem intellektuálisan az. Ez a nagyobbik baj. A morális elzúllás jóvátehető, mert megbánható. Erkölcsben meg lehet javulni. Értelemben nem. Az intellektuális romlottság visszavonhatatlan. - És ahogy minden angol írónikus, szatirikus és humorista el tud lágyulni, Huxley is tud írni fájdalmas részeket és ezek a fájdalmas részek mélyek. Ha nem is hasonlítható Cervantes mélységeihez, akivel szeretik párhuzamba állítani, nagyon is elég ahhoz, hogy sokat várjanak tőle (1894-ben született!) és az angol regényirodalom egyik reménységének tartsák.

1930. 10. szám

Hamvas Béla: JAMES JOYCE ULYSSES-E

1. Néhány esztendeje, hogy James Joyce neve úgy járja be az irodalmi köröket, mint a rémhír. Szenvedélyes vitákat támaszt, dühös lelkesedést és még dühösebb ellenkezést. Félnek is tőle, nem is értik. Követői vannak és hatást tesz azokra is, akik elátkozzák. Magyarázzák, sokan nevetnek rajta, még többen felháborodnak és megbotránkoznak. Nem lehet szó nélkül elmenni mellette. Az, amit csinál kihívó és botránnyos. Kommentátorai nem tudnak vele mit kezdeni. Valery Larbaud franciául Robert Curtius németül írt róla. Egyik sem nyújt halvány képet sem munkája teljességéről. Abban azonban mindenki megegyezik, hogy az Ulysses, Joyce főmunkája, a regényírás számára egészen új lehetőségeket nyújt.

2. James Joyce ir származású, Dublinban született és katolikus papnak készült. Egész nevelése katolikus, scholasztikus. A maga vallomása szerint is gondolkozásának alapformáját Aqvinoi Tamás filozófiájának köszönheti. Életrajzi regényében (Portrait of the Artist as a Young Man) elmondja, hogy miért nem lett pap és miért volt kénytelen íróvá lenni. A legerősebb motívum az erotikus érzések rendkívüli erővel való felébredése volt. Valószínűleg ez volt az a konkrét élmény, amely köré aztán a többi kétség lerakódott. Az Ifjúkori arckép-ben a kétségek egész sora vonul fel. A Stephen Dedalus - James Joyce személyanalízise és az életfordulat megokolása ebben a munkában semmit sem különbözik az általában lépten-nyomon található írói önvallomásoktól. Ugyanez vonatkozik verseskötetére, a Chamber Music-ra is. Technikailag befejezett és sok tekintetben figyelemreméltó érzésnyilvánulások itt is alig emelkednek túl a jó közepes átlagon. A Dubliners című novelláskötete az első jel arra, hogy olyasmire törekszik, amire eddig még senki sem mert vállalkozni. Drámája, az Exiles szintén formailag kész munka, de egyéniségéből semmit sem mutat és sajátos stílusát itt még nem tudja érvényesíteni.

Most hosszú szünet következik. Hét évig dolgozik egy munkán. 1914-től 1921-ig írja az Ulysses. Hétszázharmincöt sűrűn nyomtatott lapot. Amikor első közleményei egy folyóiratban megjelennek, parázs botrány kerekedik. Irodalmi, vallási, társadalmi politikai felzúdulás elől Joyce külföldre megy. Kiadó nem vállalkozik a regény kinyomatására. Végül Párisban sikerül az egész művet kiadni.

Joyce jelenleg Párisban él, teljesen egyedül szándékos és tudatos magányban. Ritkán mozdul el hazulról. Folyton dolgozik. Második nagy regénye, Work in Progress egy amerikai folyóiratban jelenik meg. Ez felemészti minden pillanatát.

3. Joyce szándéka olyat alkotni, ami még nem volt. Gyökeresen és teljesen újat, meglepőt, eredetit. Célja elérésére minden eszközt felhasznál. Kiforgatja a nyelvet, megtagadja a legelfogadottabb konvenciót és tradíciót. Szántsándékkal felháborít, előre megfontoltan gyaláz meg eszméket. Oppozícióba áll és mindent tagad. Következétesen, vagy következtelenül, ahogy éppen jólesik neki, vagy ahogy célját jobban eléri, félrevezet, drasztikus jeleneteket ír le, leleplez, kiábrándít s mindezt csak nehezen követhető, gyakran egyáltalában nem érthető, csak sejthető nyelven. Szétbontja az embert az érzetek és képzetek atomjaira, újra összerakja és kedvét leli abban, hogy torz figurákat épít. Azzal nem nagyon törődik, hogy mit szólnak hozzá. «Olvazol két oldalt két könyvből esténként? Mi? Fiatal voltam. Meghajoltál önmagad előtt a tükörben, előre mentél, komolyan tapsolni, imponáló ábrázat. Sokáig éljen az istenátkozta idióta! Ha! Senki sem látta: ne mondd el senkinek. Könyveket akartál írni, betűk lettek volna a címek. Olvastad az F-jét? Ó, igen, de a Q jobban tetszik nekem. Igen, de a W gyönyörű. Ó igen! W. Gondolsz még epiphaniádra zöld ovális lapokon, mély, mély, a másolatokat haláloz után el kellene küldeni a világ minden nagy

könyvtárának Alexandriát bezárólag. Valaki majd elolvassa néhány ezer év múlva, valamilyen Mahamanpantara. Mint Pico della Mirandola. Ah! Helyes! Ha valaki majd olvassa e sajtóságos lapokat, aki már rég halott, majd érzi, hogy megérint valakit, aki egyszer...»

De nem lehetséges, hogy valakinek ne legyen apja. Nincsen gyökeresen, lényeges új. Joyce is kiindult valakiből.

Három lényeges és elhatározó hatást világosan észre lehet venni az Ulyssesben. Az első Rabelais, a második Sterne, a harmadik Mallarmé. Amit Rabelaistól tanult, az a határozott ellenkezés mindattól, amit az irodalomban finomságnak neveznek. Durva és drasztikus és kedvvel, nagy kedvvel dobálkozik olyan szavakkal, amelyeknek ma korcsmai ízük van. Nyers és érzi a nyersség üdítő hatását. Vannak dolgok, amelyek, mint dolgok rosszszagúak, undorítóak és utálatosak. A művészet azonban nem a dolgokkal foglalkozik, hanem a szavakkal. És az undorító dolgot jelentő szó lehet komoly, egyszerű, nemes és jóleső szó is. De mindenekelőtt ezek a szavak kómikus hatást váltanak ki. Erotikusak, groteszkek és nevetteők. Azzal pedig, amit «költői ízlés»-nek neveznek Rabelais nyomán Joyce semmit sem törődik, sőt talán éppen erre az ízlésre számítva, írja meg azokat a részleteket, amelyekkel meg akar botránkoztatni. Példa: az egyik regényalak kiül a tengerpartra, hogy magában bizonyos dolgokat összegezzon. Elmerült gondolataiba és önmagával intim együttlében van. Egyszerre csak az orrában zavarok támadnak. Ez a részlet a következő: «Zsebkendőm. Eldobta. Emlékszem. Nem emelte fel. - Keze hiába kereste zsebében. Nem, nem emelte fel. Jobb venni. - A száraz taknyot, amit orrlyukából kipiszkált, a kiálló szikla szélére tette óvatosan. És most hívók figyeljete. - Hátral, talán ott van valaki. - Arcát válla fölött megforgatta és maga mögé nézett. A levegőn át egy háromárbcos magas tákolmány mozgott...» stb.

Sterne hatása abban nyilvánul, hogy regényének ő sem készít vázat. A szerkezetet mellőzhetőnek tartja, talán nem is tud szerkeszteni. Az Ulysses a homeroszi Odysseia kompozíciójára épült fel, de mértéktelen halmozásokkal, kitérésekkel és megbontva önnön egyensúlyát a kompozícióhoz nem tartozó gondolatokkal. Megelőzi önmagát, aztán régen elmúlt és oda nem tartozó dolgokat említ fel, hajánál fogva előrángatva olyan eseményeket ír le, amelyek csak éppen az ő összefüggésében jelentenek valamit. Ez a kompozíciótlanság is szolgálja az alapstílust: a nihilizmust. Nincs szilárd és megállapodott dolog. Minden szétfolyik. Az ember az élet egyetlen pontjába sem kapaszkodhatik meg. Káoszban élünk és mindaz, amit határozottnak gondolunk el, naiv illúzió.

Mallarmé hatása a szimbolizmus. A tények, dolgok, érzések, gondolatok, emberek, cselekmények mind: jelentenek valamit, mélyebb értelmet, eltakarják a valódi jelentőséget. Mallarménál a nyelv szimbólumaival való munka hasonlít az isten teremtéséhez. A természet az isten beszéde. A költészet az emberé. Mallarmé szimbolizmusa vallásos szimbolizmus. Joyce nihilista. Az, hogy nála az események és életfolyamatok szimbólumok, nem azt jelenti, hogy mélyebb értelem hordozói, hanem hogy ezek a szimbólumok teljesen üresek. Csak szimbólumok vannak, de a szimbólumok megfejtése hiábavaló. A szimbólum olyan, mint egy üres dió. Megint a nihil. Semmi.

4. A regénynek nincs meséje. Hétszázharmincöt lap Stephen Dedalus és Leopold Bloom élményeit mondja el 1904 június 16 reggel nyolc órától 1904 június 17 délután három óráig. Mindezt az Odysseia eseményeinek megfelelően. Bloom játssza Odysseus szerepét. A tévelygő ember, aki elment hazulról és különböző átkok tartják vissza attól, hogy visszatérjen. Dedalus veszi fel Telemachos alakját és visszaviszi Bloomot a rá várakozó Penelopehez, Bloomnéhoz. Az egyes énekeknek megfelelnek az egyes részletek, illetve fejezetek. Odysseus az alvilágban megfelel annak a fejezetnek, amikor Bloom a nyilvános házban tölt el néhány órát. Ez a könyv

legkihívóbb, legértelmetlenebb, legérdekesebb és legsajátságosabb része. Az emberi lények itt elvesztik anyagukat és egyéniségüket. Nimfák, ördögök, boszorkányok, körülmetéltek, ismeretlen személyek, királyok szellemei, részek karja üvölt bele a boszorkányszombatba. A tárgyak megszólalnak, beszél a sapka és a citrom. Megszólal a «bűnös mult», a «Félénk Fülöp» és a «Részeg Fülöp». Elátkozottak és maga Adonai.

De Odysseus visszatér az alvilágból, veszi sétabotját és kimegy az ajtón. Telemachos viszi haza és csakugyan délután meg is érkeznek Penelopehez. Egy egész hosszú fejezet arról szól, hogy a hazaérkezés milyen körülmények között történik. Szóba kerül, hogy milyen párhuzamos vonalban halad Bloom és Dedalus az úton. Miről beszéltek? Elest-e Bloom? Sértetlenül állt fel újra? Milyen hőmérséklet volt éppen? Miért kellett meleg víz? Milyen előnyöket biztosított az este való borotválkozás? Mi hevert a büffé asztalán? Milyen anagrammokat készített fiatalkorában saját nevére? Milyen vonatkozásban álltak a kort tekintve? Milyen volt a származása? stb. stb. stb. Több mint százhusz lapon keresztül.

Példa. «Miről beszélt a duumvirátus útközben? - Zenéről, irodalomról, Irországról, Dublinról, Párisról, barátságról, asszonyról, prostitúcióról, diétáról, a gázlámpák, ív- és izzólámpák befolyásáról a közelben álló paraheliotropikus fák növekvésére, kiállított városi szemétygyűjtő vödörökről, a római katolikus egyházzal, a papok nőtlenségéről, az ir nemzetről, jezsuita nevelésről, karrieréről, az orvostudomány tanulmányozásáról, az elmúlt napról, az ünnepelő kártékony befolyásáról, Stephen kollapszusáról.»

«Bloom már régebben is beszélt hasonló tárgyakról éjszakai vándorlások alatt? - 1884-ben Owen Goldberggel és Cecil Turnbullal éjjel, nyilvános utcán Longwood Avenue és Leonards Corner között és Leonards Corner és Synge Street között és Synge Street és Bloomfield Avenue között. 1885-ben este Percy Apjohnnal...» stb. stb.

Bloom megérkezett haza és lefekszik aludni. Felveszi hálóingét. Fáradt. Utazott. «Kivel?» - Szindbád a tengerész és Hindbád a hengerész, Jindbád a jengerész, Vindbád a vengerész és Nindbád a nengerész és Findbád a fengerész és Bindbád a bengerész és Zindbád a zengerész...» stb. (With? - Sindbad the Sailor and Tindbad the Tailor and Jindbad the Jailer and Whindbad the Whaler and Nindbad the Nailer and Findbad the Failer... etc. etc.)

5. Az Ulysses, mint maga a szerző mondja: minden. Tragédia, regény, szatíra, komédia, eposz, filozófia. Szintézis. Az egész világ a maga rendezett rendszertelenségében, vagy rendszertelen rendezettségében, felbontva, összefoltozva, ahogy egy hétköznapi ember agyán átsurog; felidéz átélte, olvasott, hallott gondolatokat és képzeteket, aztán eltűnik, de nem nyomtalanul, mert újra feltűnik, mint szín vagy részlet, vagy ha szín és részlet volt, mint mozgóerő vagy központi probléma. Vad képzetársítások tömege. Az ember megy az utcán és hatnak rá a körülötte levő események, de folyton reagál egész élménytömegével is. Ez a fegyelmetlen tudatjáték, mint egy komponálatlan film, vagy egy értelmét vesztette filozófiai rendszer egymással össze nem függő részleteit kapkodja elő, hogy egy másodperc múlva ismét elfelejtse és millió másnak adjon helyet. A regény utolsó fejezete például két mondat. Az egyik tizenkilenc és fél lap, a másik huszonegy és fél. Egyetlen vessző, gondolatjel, pontosvessző, felkiáltójel nélkül.

6. James Joyce Ulyssesének érdekessége és jelentősége abban van, amit Joyce munkájának szánt: újszerűségében, meglepő eredetiségében, kifejezésének bátorságában és, ahogy Curtis mondja: az elképzelhetetlen szellemi energiájában. Erről csak az szerezhethető fogalmat, aki nekifog és belekóstol. A részletek csak arra alkalmasak, hogy visszariasszanak. Mit jelent ez? «Száját kitóduló lélegzet formálta, kimondatlan: ooeeah: kataraktikus bolygók üvöltése golyóforma izzó, bömbölő elelelelel - elelel. Papiros.» (His mouth moulded issuing breath unspeached: ooeeah: roar of

cataractic planets, globed, blazing, roaring awayawayawayawayaway - awayawayaway. Paper.) Semmit sem jelent. A munka minden részlete csak részlet és csak az egésszel való összefüggésben nyer jelentőséget.

7. Joyce legújabb munkája most jelenik meg folytatásokban. Címe: Work in Progress. Egyetlenegy mondat az egész, még az Ulyssesnél is terjedelmesebb és szélesebb. Ebben a művében Giambattista Vico misztikus középkori filozófus elvei alapján egy teljesen új világot gyárt. Senki sem ért belőle egyetlen szót sem. De azok, akik a munkát ismerik és nem tartoznak Joyce elvi ellenségei közé, azok azt mondják, hogy rendkívül érdekes.

Tartalomjegyzék

Norvég elbeszélések (1932. 9-10.sz.).....	1.
Osbert Sitwell 1931. 22. sz.....	2.
James Joyce: Anna Livia Plurabelle 1931. 9.sz.....	4.
Cabell «Jürgen»-e 1931. 2. sz.....	5.
A Ballantraei földesúr, Stevenson R. Louis regénye 1930.24.sz.....	7.
Nietzsche-jubileum 1930. 23. sz.....	9.
Dreiser Theodore és az «Amerikai Tragédia».....	13.
Aldous Huxley, s a «Véleményregény» 1930. 15. sz.....	16.